

SAHİH HADİS NE DEMEKTİR? DİNDE BELİRLEYİCİ BİR ROLÜ VAR MIDIR?

H. ALİ ERDOĞAN

Sözlükte “sıhhatli ve sağlam” anlamına gelen sahîh kelimesi, terim olarak adâlet (doğruluk) ve zabt (değiştirmeden koruma) sahibi râvilerin kendileri gibi adâlet ve zabt sahibi râvilerden kesintisiz bir senedle rivayet ettikleri şâz (genel kabul ve sıhhat şartlarına aykırı) ve muallel/illetli (hastalıklı, ravinin yanılma özelliği) olmayan hadisi ifade eder. (1) Diğer bir ifade ile sahîh hadis, hadis usulü âlimlerince öne sürülen şartlara uygun olan hadis demektir. Râvilerin yani hadisleri nakleden zatların şahsi özellikleri hadislerin sahîh olup olmadığını ortaya koyar.

"Sahîh"lik daha çok hadislerin sened kısmı ile ilgilidir. Buna göre her "sahîh hadis"in Resûlullah (sas)'e nisbeti yüzde yüz doğru demek değildir. Hadislerin kahir ekseriyetinin metin kısmı söylendiği şekilde rivayet edilemediğinden manen (mana olarak) rivâyet edilmişlerdir. Bu nedenle hadisleri okuyup nakledenler yalancı duruma düşüp ilahi cezaya müstahak olmamak için (2) her hadisten sonra "fîmâ kâle ev kemâ kâle (Resulullah böyle veya buna benzer bir söz söyledi) ifadesini eklerler. Bu ifade hadisler okunduktan sonra yaygın bir şekilde kullanılan bir ifadedir.

Hadis âlimleri hadislerin rivâyet zinciri olan senet kısmıyla ilgili çok titiz davranmış, çok ince eleyip sık dokumuşlar. Fakat asıl olan hadis kısmı yani metin kısmı ile ilgili aynı titizliği göstermemişlerdir. Birbirine zıt manalara gelen hadislerden hangisi hadis olabilir, hangisi hadis olamaz şeklindeki çalışmalar pek yapılmamıştır. Mesela Maliki mezhebinde köpek her şeyiyle temiz sayılırken Şafi mezhebinde her şeyiyle pis sayılmıştır. Bunun sebebi bu konuda her iki mezhebin de farklı rivayetleri esas almasıdır.

İslam alimleri sahîh hadislerin ibadet ve muamelat gibi ameli konularda delil olduğunu,

(sübut ve manaya delaleti kesin) olan hadislerin delil olabileceğinde ittifak etmişlerdir.

Sahîh hadislerin kahir ekseriyeti "âhâd" haberdır. İlk kaynak olan Resulullahtan (sas) nakleden genellikle tek kişidir. Bir tek kişi tarafından nakledilen hadisler sahîh de olsalar zan ifade ederler, kesin değildir. Manaya delaletleri kesin olsa da sübut yönünden kesin kabul edilmezler. Mütevâtir (3) olmadıkça zan ifade ederler. Zan ifade eden nasslar inanç ile ilgili konularda delil ve dayanak olmazlar. Alimlerin büyük çoğunluğu ahad haberlere sahîh de olsalar sadece ameli konularda itibar etmişler; onları itikadi konularda belirleyici olarak kabul etmemişlerdir.

Çünkü dinde öncelik inanca aittir. İman esasları ana gövde mesabesinde oldukları için şüphe kabul etmezler. Amel ise inanç esasları üzerine bina edilen müştemilat mesabesinde. Bir hadisin inanç konusunda delil olması için mütevâtir olması, sadece mütevâtir olması da yetmez, muhkem-mütevâtir olması şarttır. Diğer bir ifade ile sübut ve manaya delalet yönünden kat'i (mütevâtir) ve muhkem olan hadisler ancak iman konusunda delil olarak kabul edilir, referans olarak alınırlar. Bunlar ise sayıca azınlıktır. Lafzi mütevâtir olanların sayısı oldukça azdır. Manevi yani mana olarak mütevâtir olanların sayısı ise onlardan daha fazladır. Kesin sayıları konusunda ise bir görüş birliği yoktur.

“Hadis ilminin ana gayesi, rivâyetlerin sahîh ve doğru olanlarını ayıklamaktır. Kısacası Peygamber'in (sas) söylemediği bir sözü - mümkün mertebe- o'na söyletmemek, yapmadığı bir işi - olabildiğince-yaptırmamaktır. Bunu şöyle de formüle edebiliriz. Bir rivâyetin senediyle, metniyle sahîh olduğu anlaşılmış ise onu Peygamber'in

söylemiş olma ihtimali oldukça yüksektir, ancak yine de mutlak olarak bunu Resulullah söylemiştir denemez. Çünkü rivâyetin sabit olması kesin olmadığından sahih de olsa sonuçta âhâd olmak hasebiyle zan taşımaktadır.” (4)

RÂMÛZÜ’l-EHÂDİS İSİMLİ HADİS KİTABI HAKKINDA ÖNEMLİ BİR TESPİT

Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî tarafından derlenen bir hadis kitabı olan Râmûzü’l-Ehâdîs’ten Süyûtî’nin el-Câmi’u’l-kebir ve el-Câmi’u’s-şagîr’inden büyük ölçüde yararlanılmıştır. Râmûzü’l-Ehâdîs’in muteber kaynaklardan derlendiği ve ihtiva ettiği bütün hadislerin sahih olduğu söylenemez. Kitapta sahih rivâyetleri ihtiva eden kaynaklardan faydalandığı gibi zayıf hadisleri içeren eserlerden de hadis alınmış olup bunların sıhhati hakkındaki hükümler şahsîdir. (Yani kitapta yer alan hadislerin bir kısmı kimi hadiscilere göre sahih, diğerlerine göre zayıf, hatta mevzu/uydurma olabilir.)

Müellif mukaddimede/ön sözde yazılan mim ”آ“ harfinin, hadisin sahih rivâyetleri ihtiva eden "mu’temed/güvenilir" kaynakta; gayın ”غ“ harfinin ise hadisin zayıf rivâyetleri ihtiva eden "gayri mu’temed/tam anlamıyla güvenilir olmayan" kaynaklardan derlendiği anlamına geldiğini kaydetmiştir. Fakat bu ön bilginin önemli bir kısmına eserin "çevirisinde" yer verilmemiştir."

Dini inanç ve hükümlerin tespiti ve ortaya konulması konusunda sadece muhkem âyetleri ve muhkem-mütevâtir hadisleri esas alan bir anlayış yanında zamanla aralarında hiçbir tefrik gözetmeden bütün hadisleri de merkeze alan bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bugün tarikat ve tasavvufa sempati duyan müslümanların elinden düşürmediği Râmûzü’l-Ehâdîs isimli hadis kitabının içinde yer alan bütün hadisler sahihmiş gibi tercüme edenler

iyi niyetler ile de olsa kaş yapayım derken göz çıkarma tehlikesine imkân tanımışlardır. (5) Râmûzü’l-Ehâdîs isimli eser Abdülaziz Bekkine tarafından tercüme edilmiş olup 1982 yılında Lütfi Doğan – M. Cevat Akşit tarafından neşredilmiştir. (6)

Yazının başlığında sorulan soruya dönecek olursak sorunun cevabının şu şekilde olması gerekir: İman esasları konusunda ancak muhkem âyetler ile muhkem ve mütevâtir olan hadisler delil ve dayanak olabilir. Mütevâtir olmayan âhâd hadisler ise sahih de olsalar itikâdi konularda delil ve dayanak olamazlar. Ancak ibâdet, ahlak ve sosyal ilişkiler konusunda muhkem âyetlere aykırı olmadıkça bu tür hadislere itibar edilebilir.

Kaynakça

(1) SAHİH - TDV İslâm Ansiklopedisi
<https://share.google/jEQyK5MmIaRTxAs37>

(2) Allâh Rasûlü bu rivâyette “kim bilerek bana yalan bir söz isnad ederse cehennemdeki yerini hazırlasın” demiştir. Altmıştan fazla sahâbeden, çok sayıda senedle nakledilen bu hadis, ilmi çalışmalara konu olan önemli bir rivâyettir.

(3) Mütevâtir: Yalan söylemek için bir araya gelip anlaşmalarını aklın kabul edemeyeceği kadar kalabalık bir topluluğun nesilden nesile naklettikleri haberlerdir. Doğru haberin diğer adı mütevâtir haberdur. Buna göre Kur'an mütevâtir bir haberdur. Amerika, Avustralya, Antartika kıtalarının varlığı da oralara gitmeyenler için mütevâtir bir haberdur.

(4) Mustafa Akman, Hadis- Sünnet İlişkisi ve Toplumun Algısı (İstanbul: Çıra Yayınlan, 2011), 112.

(5) TDV İslâm Ansiklopedisi:
<https://share.google/59xA3LZFCsJni4jlg>

(6) Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî, Râmûzü’l-Ehâdîs, İstanbul 1275/1859, s. 1-4; a.e.: Hadisler Deryası Tercümesi (trc. Abdülaziz Bekkine, nşr. Lütfi Doğan – M. Cevat Akşit), İstanbul 1982, neşredenlerin girişi, I, s. V-VI.